

अशासकीय संस्था/ईको टास्क फोर्स बटालियन /
संयुक्त वन व्यवस्थापन समिती (JFMC) / इको
विकास समिती (EDC) आणि कंपनी / बँकींग
क्षेत्रामार्फत त्रिपक्षीय करार करून अवनत
वनक्षेत्रावर करावयाच्या वनीकरणाचे सर्वसमावेशक
निकष निश्चित करण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन
महसूल व वन विभाग
शासन निर्णय क्रमांक: एफएलडी-२०११/प्र.१६७/फ-१०
हुतात्मा राजगुरु चौक, मादाम कामा मार्ग,
मंत्रालय, मुंबई- ४०० ०३२
दिनांक : ०५ जून, २०२३

संदर्भ :-

१. शासन निर्णय क्र एफएलडी-२०११/प्र.क्र.१६७/फ-१०, दिनांक :- २३/०९/२०११.
२. महसूल व वन विभाग, मंत्रालय मुंबई यांचे पत्र क्र. एफएलडी-१०१२/ प्र.क्र.२०३/ फ-१०,
दिनांक :- ०१/१२/२०१२.
३. शासन निर्णय क्र. एफएलडी-२०११/प्र.क्र.१६७/फ-१०, दिनांक :- ०७/०३/२०१५.
४. शासन परिपत्रक क्र. एफएलडी-२०११/प्र.क्र.१६७/फ-१०, दिनांक :- २६/०६/२०१५.
५. केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचना क्र.५-२/२०१७-एफसी, दिनांक:- २६/०८/२०१९.
६. शासन परिपत्रक क्र. एफएलडी-२०११/प्र.क्र.१६७/फ-१०, दिनांक :- २४/०६/२०२२.

प्रस्तावना -

राष्ट्रीय वन निती १९८८ मध्ये निनिर्दिष्ट केल्यानुसार एकूण भौगोलिक क्षेत्राच्या ३३ टक्के ऐवढे क्षेत्र वनाच्छादनाखाली असणे आवश्यक आहे. तथापि, सद्यस्थितीत राज्याचे फक्त सुमारे २० टक्के क्षेत्र वनाच्छादनाखाली आहे. वस्तुतः वनांतर्गत असलेले क्षेत्र हे जैव विविधतेने लाभलेले असून, त्याची जोपासना करण्यासाठी अवनत वनक्षेत्रांचे पुनर्वनीकरण ही काळाची गरज आहे. यादृष्टीने केंद्र शासनाने सन १९९९ मध्ये वन विभागाच्या तांत्रिक मार्गदर्शनाखाली औद्योगिक संस्था व नोंदणीकृत अशासकीय संस्थांच्या मदतीने त्रिपक्षीय करारनामा करून अवनत वनक्षेत्राचे पुनर्वनीकरणाबाबत मार्गदर्शक सूचना प्रसिध्द केल्या होत्या. केंद्र शासनाच्या सदर मार्गदर्शक सूचनांच्या अधिन राहून राष्ट्रीय वन निती, १९८८ मध्ये विनिर्दिष्ट केल्यानुसार ३३ टक्के वनाच्छादनाचे उद्दिष्ट गाठण्या करिता औद्योगिक संस्था, तसेच शासकीय व अशासकीय संस्था/ईको टास्क फोर्स बटालियन या संस्थांच्या अधिकाधिक सहभागाने अवनत वनक्षेत्रांच्या पुनर्वनीकरणाकरीता राज्य शासनाने संदर्भाधिन शासन

निर्णय /शासन पत्र/ शासन परिपत्रकान्वये त्रिपक्षीय करारनामा करण्याचे धोरण आणि कार्यपद्धती निश्चित केली आहे. त्याचप्रमाणे त्रिपक्षीय कराराच्या प्रस्तावाच्या अनुषंगाने निर्णय घेण्यासाठी क्षेत्रीय समिती व उच्चाधिकार समिती गठीत करण्यात आलेली आहे. सदर निकषांमध्ये एकसुत्रता येण्यासाठी संदर्भाधिन शासन निर्णय, शासनपत्र आणि शासन परिपत्रक अधिक्रमित करुन सर्वसमावेशक एकत्रित सुधारित धोरण निश्चित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय-

राष्ट्रीय वन निती १९८८ मध्ये विनिर्दिष्ट केल्यानुसार ३३ % वनाच्छादनाचे उद्दीष्ट गाठण्याकरीता वन विभागाच्या तांत्रिक मार्गदर्शनाखाली कंपनी अॅक्ट, १९५५/ बँकींग अॅक्ट, १९४९ अंतर्गत नोंदणीकृत संस्था, सोसायटी रजिस्ट्रेशन अॅक्ट / मुंबई पब्लिक ट्रस्ट अॅक्ट अंतर्गत अशासकीय संस्था/इको टास्क फोर्स बटालियन / संयुक्त वन व्यवस्थापन समिती / इको विकास समिती यांच्या सहभागाने अवनत वनक्षेत्राचे पुर्नवनीकरण करण्याबाबत त्रिपक्षीय करारनामा करण्याच्या अनुषंगाने खालीलप्रमाणे सर्वसमावेश सुधारित निकष निश्चित करण्यात येत आहेत.

अ.क्र.	निकष
१.	त्रिपक्षीय करारांतर्गत ज्या वनक्षेत्रावर नैसर्गीक पुनरुत्पत्ती होऊ शकत नाही, असे अवनत वनक्षेत्र प्रस्तावित करावे. तसेच विविध मानव निर्मित कारणामुळे झालेले अवनत वनक्षेत्र प्रस्तावित करावे. प्रस्तावित वनीकरण हे मंजूर कार्य आयोजनेत नमूद केलेल्या उद्दिष्टांशी सुसंगत असावे.
२.	त्रिपक्षीय करारांतर्गत रोपवन योजनेकरिता संबंधित उपवनसंरक्षक यांच्या तांत्रिक मंजूरी आदेशानुसार आवश्यक सर्व निधी कंपनी/बँकींग संस्थेने अशासकीय संस्थेच्या बँक खात्यामध्ये जमा करावे.
३.	प्रस्तावित वनक्षेत्रासंदर्भात संबंधित उपवनसंरक्षक यांचे खालीलप्रमाणे प्रमाणपत्र/कागदपत्रे सादर करावी. a) स्थळ निरीक्षण अहवाल, b) त्रिपक्षीय करारांतर्गत प्रस्तावित क्षेत्र अवनत असल्याचे प्रमाणपत्र. c) प्रस्तावित वनीकरण हे मंजूर कार्य आयोजनेत नमूद केलेल्या उद्दिष्टांशी सुसंगत असल्याबाबत प्रमाणपत्र. d) निवडलेली वन जमीन त्रिपक्षीय कराराकरिता वनीकरणाच्या दृष्टीने सुयोग्य असल्याबाबतचे प्रमाणपत्र,

	<p>e) स्वाक्षरीसह स्थळ नकाशा,</p> <p>f) प्रस्तावित वनीकरणाची जमिन व त्यालगतचे ५ कि.मी. जवळचे क्षेत्र दर्शविणारा नकाशा,</p> <p>g) प्रस्तावित क्षेत्राचे टोपोशिट / गुगल मॅप / पॉलिगॉन मध्ये ज्या ज्या कामासाठी जमिनीचा सध्या वापर होत आहे, ते स्पष्टपणे दिसू शकेल.</p> <p>h) करारनाम्यामुळे वन जमिनीवर असलेले स्थानिक लोकांचे हक्क बाधित होणार नाहीत याबाबत जिल्हाधिकारी/उपवनसंरक्षक यांचे प्रमाणपत्र</p>
४.	<p>संबंधित कंपनी/ बँकींग संस्थेच्या निवडीचे निकष/ सादर करावयाची कागदपत्रे खालीलप्रमाणे राहतील.</p> <p>a) कंपनी/ बँकींग संस्थेच्या संबंधित अधिनियमाखालील पंजीकरणाची प्रत.</p> <p>b) कंपनी/ बँकींग संस्था आर्थिकदृष्ट्या सक्षम असल्याबाबत या संस्थेचे मागील लगतच्या तीन वित्तीय वर्षांचे सनदी लेखापाल (Chartered accountant) यांनी प्रमाणित केलेले लेखापरिक्षण अहवाल व ताळेबंद.</p>
५.	<p>संबंधित अशासकीय संस्थेच्या निवडीचे निकष/ सादर करावयाची कागदपत्रे खालीलप्रमाणे राहतील.</p> <p>a) अशासकीय संस्था सोसायटी रजिस्ट्रेशन ॲक्ट, १८६० / मुंबई पब्लिक ट्रस्ट ॲक्ट, १९५० अंतर्गत नोंदणीकृत असावी. याबाबतच्या नोंदणी प्रमाणपत्राची प्रत.</p> <p>b) अशासकीय संस्थेचे मागील लगतच्या तीन वित्तीय वर्षांचे सनदी लेखापाल (Chartered accountant) यांनी प्रमाणित केलेले लेखापरिक्षण अहवाल.</p> <p>c) अशासकीय संस्थेस प्रस्तावित वनीकरण क्षेत्रातल्याच क्षेत्रावरील वनीकरणाचा पूर्व अनुभव असावा. तसेच प्रस्तावित अवनत वनीकरणाचे क्षेत्र हे २० हे. किंवा त्यापेक्षा जास्त असल्यास किमान २० हे. क्षेत्रावर वनीकरणाचा अनुभव असणे आवश्यक राहिल. याबाबतचे प्रमाणपत्र व वनीकरणाच्या कामाचे छायाचित्र प्रस्तावासोबत सादर करणे आवश्यक राहिल. संयुक्त वन व्यवस्थापन समिती (JFMC) / इको विकास समिती (EDC) यांच्या बाबतील त्यांची सक्षमता तपासून संबंधित उपवनसंरक्षक यांनी तसे प्रमाणित करावे.</p>
६.	<p>संयुक्त वन व्यवस्थापन समिती (JFMC) / इको विकास समिती (EDC) त्यांचे कार्यक्षेत्रात त्रिपक्षीय करारामध्ये अशासकीय संस्था म्हणून काम करणेस मान्यता देण्यात यावी. या समिती मार्फत केल्या जाणाऱ्या कामावर व निधी वापरावर संबंधित वन परिक्षेत्र अधिकारी / सहायक वनसंरक्षक यांनी सनियंत्रण ठेवावे.</p>

७.	सर्व महानगरपालिका व नगर परिषद क्षेत्रात आणि त्याच्या सिमेपासून ५ कि.मी. अंतरापर्यंत प्रस्तावित वनीकरणाचे क्षेत्र (कांदळवन धरुन) किमान २.०० हे असावे.
८.	सर्व महानगरपालिका व नगरपरिषद सिमेच्या १० कि.मी. पुढील अंतरापासून प्रस्तावित क्षेत्र किमान ५.०० हे. असावे .
९.	पंचायत वन, बेल वन आणि अमृत वन साठी प्रस्तावित प्रकल्प क्षेत्र अनुक्रमे ०.५ ते १ हे., १ ते २.५ हे. आणि १ ते ५ हे. असावे.
१०.	प्रस्तावित वनक्षेत्र हे संबंधित कंपनी/ बँकींग संस्थेच्या प्रकल्पापासून तसेच अशासकीय संस्थेचे मालकी क्षेत्रापासून १ कि.मी. अंतराबाहेर असावे.
११.	प्रस्तावित वनक्षेत्रावर कंपनी/ बँकींग संस्थेस अथवा अशासकीय संस्थेस विशेष अधिकार (Exclusive Rights) राहणार नाहीत. हे वनक्षेत्र वन विभागाच्या मालकी खाली व सनियंत्रणाखाली राहील. सदर क्षेत्राचा मूळ वैधानिक दर्जा कायम राहील.
१२.	अशासकीय संस्था/ईको टास्क फोर्स बटालियन / संयुक्त वन व्यवस्थापन समिती (JFMC)/ इको विकास समिती (EDC) आणि संबंधित कंपनी/ बँकींग संस्थांनी प्रस्तावित वनक्षेत्रावर वनीकरणाची कामे वन विभागाचे देखरेखीखाली व निर्देशानुसार करावयाची आहेत.
१३.	त्रिपक्षीय करारास मान्यता मिळाल्यानंतर अशासकीय संस्थेने १ वर्षाचे आत कामास सुरुवात करावी व वनीकरणाचे संपूर्ण काम २ वर्षात पूर्ण करावे. या विहित मुदतीत वनीकरणाचे काम पूर्ण न झाल्यास त्रिपक्षीय करार रद्द होणेस पात्र राहील.
१४.	त्रिपक्षीय करारांतर्गत वनीकरण झाल्यानंतर तिसऱ्या वर्षी जिवंत रोपांची टक्केवारी किमान ५०% असणे आवश्यक आहे. त्यापेक्षा कमी असल्यास त्रिपक्षीय करार रद्द होणेस पात्र राहील. या कारणामुळे त्रिपक्षीय करार रद्द झाल्यास सदर ठिकाणी नव्याने त्रिपक्षीय करार विहित कार्यपद्धतीने करण्यास वन विभागास मुभा राहील.
१५.	त्रिपक्षीय करार झाल्यानंतर कंपनी/ बँकींग संस्था / अशासकीय संस्था अथवा दोन्ही संस्थाकडून वनीकरणासाठी सक्रीय सहभाग दिसून येत नसल्यास त्रिपक्षीय करार रद्द करून नव्याने अन्य कंपनी / बँकींग संस्था / अशासकीय संस्था यांचे मार्फत विहित कार्यपद्धतीने त्रिपक्षीय करार करण्यात यावा.
१६.	त्रिपक्षीय करारामधील अटी व शर्तीचा भंग केल्यामुळे, त्रिपक्षीय करार रद्द करण्याबाबतचा सविस्तर प्रस्ताव संबंधित उपवनसंरक्षक यांनी क्षेत्रीय समितीमार्फत उच्चाधिकार समितीच्या मान्यतेसाठी सादर करावा.

१७.	त्रिपक्षीय करारांतर्गत वनीकरणाच्या क्षेत्राच्या संरक्षणाची जबाबदारी संबंधित उपवनसंरक्षक यांची राहिल. या क्षेत्रावर अतिक्रमण अथवा वनेत्तर कामे होणार नाहीत याबाबत त्यांनी दक्षता घ्यावी.
१८.	या क्षेत्रात योग्य आकाराचे दर्शनीय फलक बसवून त्यावर ही मालमत्ता वन विभागाची असल्याचे व कंपनी/ बँकींग संस्था / अशासकीय संस्था यांना फक्त वनीकरण करण्यास तात्पुरती परवानगी देण्यात आली असल्याचे नमूद करावे.
१९.	त्रिपक्षीय करारांतर्गत वनीकरण क्षेत्रात कंपनी/ बँकींग संस्था / अशासकीय संस्थाना कोणतेही बांधकाम/वनेत्तर कामे करता येणार नाहीत. असे आढळून आल्यास संबंधिताविरुद्ध वन कायद्यातील तरतुदीनुसार कारवाई करून त्रिपक्षीय करार रद्द होणेस पात्र राहिल.
२०.	त्रिपक्षीय कराराच्या माध्यमातून अवनत क्षेत्रावरील वनीकरणाच्या कामामध्ये अधिकाधिक कंपनी/ बँकींग संस्था / अशासकीय संस्थांचा सहभाग वाढविण्यासाठी वन विभागाद्वारे प्रसार माध्यमांमार्फत जनजागृती करण्यात येईल.
२१.	त्रिपक्षीय कराराच्या माध्यमातून वनीकरणासाठी आवश्यक अवनत क्षेत्र निश्चित करून वनवृत्त / विभाग निहाय संबंधित अधिकारी यांनी “लँड बँक” तयार करावी.
२२.	सदर त्रिपक्षीय कराराच्या माध्यमातून वनीकरणाचे नाविन्यपूर्ण आणि भरीव काम करणाऱ्या अशासकीय संस्था/ईको टास्क फोर्स बटालियन / संयुक्त वन व्यवस्थापन समिती (JFMC)/ इको विकास समिती (EDC) आणि कंपनी/ बँकींग संस्था यांना महाराष्ट्र शासनातर्फे छत्रपती शिवाजी महाराज वनश्री पुरस्काराने सन्मानित करण्यात यावे. नाविन्यपूर्ण संस्थेची निवड प्रचलित कार्यपद्धतीनुसार करावी.
२३.	या क्षेत्रात उत्कृष्ट काम करणाऱ्या वन अधिकाऱ्यांचा / कर्मचाऱ्यांचा वन विभागामार्फत देण्यात येणाऱ्या पारितोषिकामध्ये प्रस्ताव सादर करताना समावेश करण्यात यावा.

२. त्रिपक्षीय करारांतर्गत प्राप्त झालेले प्रस्तावाच्या अनुषंगाने निर्णय घेण्यासाठी खालीलप्रमाणे क्षेत्रीय समिती व उच्चाधिकार समिती गठीत करण्यात येत आहे. त्रिपक्षीय करारांतर्गत संबंधित संस्थेने संबंधित उपवनसंरक्षक यांच्याकडे प्रस्ताव सादर करावा. वरील निकषांच्या आधारावर उप वनसंरक्षक यांनी प्रस्तावाची छाननी करून परिपूर्ण प्रस्ताव शिफारशीसह ३० दिवसात क्षेत्रीय समितीकडे मान्यतेसाठी सादर करावा. क्षेत्रीय समितीने प्रस्तावावर उचित निर्णय घेऊन पात्र प्रस्ताव शिफारशीसह उच्चाधिकार समितीच्या अंतिम निर्णयासाठी १५ दिवसात सादर करावा.

अ) क्षेत्रीय समिती:-

१.	मुख्य वनसंरक्षक (प्रादेशिक)	- अध्यक्ष
२.	सह संचालक (उद्योग)	- सदस्य
३.	जिल्हाधिकारी यांनी त्यांच्या कार्यालयातील प्राधिकृत केलेले अधिकारी	- सदस्य
४.	संबंधित उप वनसंरक्षक (प्रादेशिक)	- सदस्य सचिव

ब) उच्चाधिकार समिती

१.	मा. मंत्री (वने)	- अध्यक्ष
२.	अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव / सचिव (वने)	- सदस्य
३.	अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक व केंद्रस्थ अधिकारी	- सदस्य सचिव
४.	मुख्य वनसंरक्षक (मंत्रालय) / सह सचिव (वने)	- सदस्य
५.	संबंधित मुख्य वनसंरक्षक (प्रा.)	- सदस्य

त्रिपक्षीय करार केल्यानंतर त्याबाबतीत कोणताही वादविवाद निर्माण झाल्यास त्याबाबत अंतिम निर्णय घेण्याचे अधिकार हे उच्चाधिकार समितीकडे राहतील.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२३०६०५१५४५२२५३१९ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(गणेश जाधव)

अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

१. मा. मंत्री (वने) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
२. अपर मुख्य सचिव, ग्राम विकास व पंचायत राज विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
३. प्रधान सचिव, नगर विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
४. प्रधान सचिव, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
५. प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वनबल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.

६. अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक तथा केंद्रस्थ अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
७. सर्व मुख्य वनसंरक्षक / उपवनसंरक्षक.
८. प्रधान सचिव (वने) यांचे स्वीय सहायक, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
९. निवडनस्ती फ-१०.